Szász Anikó*

MEZŐVÁROSOK VÁSÁRAI AZ ERDÉLYI VÁRMEGYÉKBEN (1541–1600)**

Kulcsszavak: *hetivásár; sokadalom; mezővárosi kiváltságok; vásártartási engedély*

A Magyar Királyság területén a vásárok voltak a szervezett, intézményesített árucsere színterei már a honfoglalás óta. Ismeretes, hogy a vásárok békéjét, az árucsere biztonságát a király garantálta, mindezért cserébe már Szent István uralkodása óta vámot vetettek ki. Kezdetben a vásárokat a hét első napján tartották, erre utal magyar elnevezése is (vasárnap). Jóllehet a korai időkben csak a király tarthatta ezeket, a 13. századtól már egyre több birtokos szerzett vásártartási jogot. Ennek ellenére az uralkodó előjoga maradt a vásártartások engedélyezése. A Magyar Királyság településeinek vásáraira vonatkozó információkat – a Mohács előtti időszakig – Weisz Boglárkának a *Vásárok és lerakatok a középkori magyar királyságban* című monografikus munkája elemzi, mely egy adatbázist is tartalmaz az erdélyi települések középkori vásárainak adataival.[1] Ezenkívül csupán Rüsz-Fogarasi Enikő foglalkozott részletesebben a témával, aki a középkori erdélyi vásárokra vonatkozó forrásokat elemezte két, korábban megjelent munkájában.[2]

A Királyság területén a vásártartás a kor igényeinek megfelelően a századok során folyamatos változáson ment át, viszont ezzel párhuzamosan a régihez való ragaszkodás is jellemezte. A középkorban a vásárok fokozatosan differenciálódtak, a 13. szá-

* Szász Anikó (1976), PhD, történész, tudományos munkatárs, az Erdélyi Múzeum-Egyesület Kutatóintézete, Kolozsvár, szasz.aniko@eme.ro

** Jelen tanulmány a Bolyai János Kutatási Ösztöndíj támogatásával készült.

1 Weisz Boglárka: *Vásárok és lerakatok a középkori Magyar Királyságban*. MTA BTK TTI, Bp., 2012 (Magyar Történelmi Emlékek. Értekezések).

2 Rüsz-Fogarasi Enikő: *Privilegiile şi îndatoririle aşezărilor urbane din Transilvania voievodală*. Presa Universitară Clujeană, Cluj-Napoca, 2003. 54–61; Uő: *Központi helyek az erdélyi középkori vármegyékben = Erdélyi várostörténeti tanulmányok*. Szerk. Pál Judit–Fleisz János. Pro-Print, Csíkszereda, 2001 (Múltunk Könyvek – a továbbiakban Rüsz-Fogarasi: *Központi*). 21–29.

zad második felében a hetivásárok mellett megjelentek az évente és a naponta megtartott vásárok. A 14. századtól egyre több település szerzett jogot évi vásár megtartására, a városok zöme legalább kettővel, de néhányuk 3-4 sokadalommal is rendelkezett. Az uralkodók a kiváltságleveleikben a hetivásárba készülőknek rendszerint három napra biztosítottak szabad jövés-menést, valószínűleg a kereskedők a vásár előtti napon érkezhettek meg a településre, és a harmadik napon mentek tovább. A sokadalmak esetében a privilégiumok többnyire nem határozták meg azok időtartamát, csupán annyit jegyeztek meg, hogy az ünnep előtti és utáni napokban, amint az szükséges. Feltehetően maga az évi vásár pár napot vett igénybe az ünnepnap tájékán, a további napok a szabad járás-kelés időtartamára vonatkoztak. Minél nagyobb volt kereskedelmi szempontból egy település szerepe, annál hosszabbra nyúlt a vásári időszak.[3]

Erdély településeinek fejedelemségkori vásárairól igen keveset tudunk. Ennek oka nyilvánvalóan a forrásadottságok szegényességében keresendő. Ugyanazon okból nincs lehetőségünk az árukereskedelem sajátosságainak (pl. az oklevelekben igen ritkán előforduló vásárvámnak, a közlekedési vámnak vagy a vásárok árucikkeinek) bemutatására, csupán arra vállalkozunk, hogy a hét erdélyi vármegye (Kolozs, Torda, Fehér, Küküllő, Hunyad, Belső-Szolnok, Doboka) mezővárosainak vásáraira vonatkozó – az 1541–1600 közötti időszakban kelt oklevelekben fennmaradt – kevés adatot bemutassuk, párhuzamba állítva a középkori és a 16. századi állapotokat. A kiadatlan és kiadott oklevelek zöme vásártartási engedélyekből, ritkábban említésekből áll. A kutatás legfontosabb forrása három, Binder Pál által kiadott kalendárium, melyek az erdélyi települések éves vásárainak helyét és időpontját sorolják fel 1573-ból, 1606-ból és az 1606–1607-i időszakból.[4] Megjegyeznénk, hogy – összehasonlítva a három naptárban található adatokat – ezek gyakran nem egyeznek, ugyanis nemcsak arról van szó, hogy a kalendáriumok különböző években keletkeztek, hanem az összeállítók tájékozottságától is függött, mi került be a listákba. Ennek ellenére ezek az iratok igen értékeseknek bizonyulnak.

3 Weisz: *i. m.* 24–36.

4 Binder Pál: *Régi kalendáriumok az erdélyi és partiumi vásárokról, vagy sokadalmakról (1572–1676).* Néprajzi Látóhatár II(1993). 1–2. sz. 111–124. Az első kalendáriumot 1572-ben Heltai Gáspár műhelyében nyomtatták, amely *A sokadalmak* cím alatt felsorolja az 1573-ban tartandó erdélyi és partiumi ilyen jellegű vásárokat. („Kalendárium az 1573. esztendőre").

Belső-Szolnok vármegyében, Désen a hetivásár – egy 1293-ban kelt oklevél bizonysága szerint – szerdára esett,[5] de 1517-től szombaton tartották.[6] Két sokadalomra (húsvét előtti 4. – Oculi – vasárnap és Szent Miklós ünnepe – december 6.) 1502-ben nyertek kiváltságot.[7] A fejedelemség korában nem ismerjük a hetivásár napját. A fent említett kalendáriumokban feltüntetett ünnepnapok alapján első látásra úgy tűnik, hogy Désen hat sokadalmat tartottak, de az időpontok összehasonlítása arra enged következtetni, hogy valószínűleg négy évi vásárral rendelkeztek.[8] Kettő esetében a középkori sokadalom tovább éléséről van szó, és a naptárakban előforduló eltérő dátumok azzal magyarázhatóak, hogy – jóllehet a hivatalos időpontoknak a (jelen esetben az 1502-ben kelt) kiváltságlevélben megjelölteket kell tekintenünk – a köztudat a két évi vásárt valamely oknál fogva nem az eredeti, hanem egy másik, ahhoz időben közeli ünnephez kapcsolta.[9] Az egyik sokadalom időpontjaként 1573-ban a húsvét előtti 5. (Reminiscere) vasárnapot (mely általában február 15. és március 15. közötti időszakra esett), az 1606–1607-es kalendáriumban pedig a Szent Bálint-napot (február 14.) jelölték meg. A középkorban Szent Miklós ünnepén (december 6-án) tartott másik vásárt az említett naptárak előttünk ismeretlen okból Luca aszszony napjához (december 13.) kapcsolták. Augusztusban, az 1573-as kalendárium szerint Szent Bertalan napján (24-én) tartottak vásárt, de a későbbi, 1606–1607-es naptárban Szent István ünnepe szerepel (20-a). A negyedik sokadalom időpontja nem kötődik ünnephez, ezt 1606–1607-ben csak egyszerűen május 28-ai dátummal jelölték, a későbbi, 1676-ban és 1731-ben kelt kalendáriumokban ez a sokadalom szintén elcsúszott, mégpedig június 1-ére.[10]

5 Szerdai hetivásár említései: 1293: *Erdélyi okmánytár. Oklevelek, levelek és más írásos emlékek Erdély történetéhez. Codex diplomaticus Transsylvaniae. Diplomata, epistolae et alia instrumenta litteraria res Transsylvanas illustrantia*. I–IV (1023–1372). Szerk. Jakó Zsigmond–W. Kovács András–Hegyi Géza. Akadémiai–MOL, Bp., 1997–2014 (A Magyar Országos Levéltár Kiadványai II. Forráskiadványok 26, 40, 47, 53 – a továbbiakban EO). I. 518. sz.; 1337: *Urkundenbuch zur Geschichte der Deutschen in Siebenbürgen*. I–VII (1191–1486). Hsg. Franz Zimmermann–Carl Werner–Georg Müller–Gustav Gündisch–Herta Gündisch–Konrad G. Gündisch–Gernot Nussbächer. Hermannstadt–Buk., 1892–1991 (a továbbiakban: Ub). I. 539. sz.

6 Szombati hetivásár engedélye 1517-ből: MNL OL, Mohács előtti gyűjtemény, Diplomatikai Fényképgyűjtemény (a továbbiakban DF) 253401; Weisz: *i. m.* 163.

7 DF 253369; Weisz: *i. m.* 163.

8 1573, 1606, 1606–1607. Binder: *i. m.* 113–119.

9 Középkori példát lásd Weisz: *i. m.* 33–34.

10 1676, 1731. Binder: *i. m.* 118–119.

Désakna hetivásárát 1291-ben említik a források.[11] Alparét mezővárosban karácsonykor tartottak évi vásárt, ez derül ki egy 1599-ben kelt tanúvallatásból.[12] A vármegyében ezeken kívül még Rettegen és Bethlenben tartottak sokadalmat, az előbbiben kétszer, Szent Szaniszló (május 7-én – 1573, 1606–1607), illetve Szent Mihály ünnepén (szeptember 29. – 1606–1607), az utóbbiban egyszer, Szentháromság vasárnapján (1606–1607).[13]

Doboka vármegyében a széki hetivásár első említése 1291-ből ismert.[14] Bonchida keddi hetivásáráról 1337-ből, sokadalmáról pedig 1484-ből kapunk hírt.[15] A kalendáriumokból megtudjuk, hogy ugyanitt február 28-án,[16] Péter és Pál (június 29-én), valamint a tizenegyezer szűz ünnepén (október 21-én) tartották a sokadalmakat.[17] Buza hetivásárát 1318-ban és sokadalmát 1460-ban igazolják a források.[18] A fejedelemség korában Szent György ünnepén (április 24-én) tartottak évi vásárokat.[19]

Fehér vármegye mezővárosai közül elsőként Gyulafehérvárról kell szólnunk. A korábbi kutatásokból kiderül, hogy a középkor folyamán itt két sokadalmat tartottak: az egyiket május 8-án, azaz Szent Mihály arkangyal megjelenésének ünnepén,[20] a másikat talán augusztus 20-án (Stephani regis).[21] Egyetértünk azonban Gálfi Emőkével, aki a kérdéses oklevélszöveg vizsgálata alapján pár éve megjelent tanulmányában úgy vélte, hogy ez az adat nem a gyulafehérvári, hanem a székesfehérvári sokadalomra vonatkozik. Ebben, az erdélyi fejedelmek székvárosának születését tárgyaló dolgozatában azt is megállapította, hogy a 16. század második felében Gyulafehérváron legalább három sokadalmat tartottak: az elsőt Szent Szaniszló ünnepén, május

11 EO I. 482. sz.

12 A Román Nemzeti Levéltárak Kolozs Megyei Osztálya [Serviciul Județean Cluj al Arhivelor Naționale ale României], Kornis család levéltára, Középkori oklevélgyűjtemény, 342. sz.

13 Binder: *i. m.* 113–118.

14 EO. I. 482. sz.

15 1337: Ub I. 539. sz.; 1484: Ub VII. 4556. sz. Vö. Weisz: *i. m.* 142.

16 1606–1607. Binder: *i. m.* 115–118.

17 1573, 1606–1607. Binder: *i. m.* 113–118.

18 *Székely oklevéltár.* Szerk. Szabó Károly–Szádeczky Lajos–Barabás Samu. I–VIII. Kvár–Bp., 1872–1934 (a továbbiakban SzOkl). V. 17., 908. sz; Weisz: *i. m.* 142; Rüsz-Fogarasi: *Központi*. 25.

19 1573, 1606, 1606–1607. Binder: *i. m.* 113–118. Sokadalmát egy 1590-ben kelt oklevél is említi. *Az erdélyi káptalan jegyzőkönyvei (1222–1599).* Mut., jegyz., reg. Bogdándi Zsolt–Gálfi Emőke. EME, Kvár, 2006 (Erdélyi Történelmi Adatok VIII. 1. – a továbbiakban ErdKápJkv). I. 797. sz.

20 1497: DF 253019.

21 *Zsigmondkori oklevéltár*. I–XIV. Szerk. Mályusz Elemér–Borsa Iván–C. Tóth Norbert–Neumann Tibor–Lakatos Bálint–Mikó Gábor. Akadémiai–MNL OL, Bp., 1951–2020 (A Magyar Országos Levéltár Kiadványai. II: Forráskiadványok 1, 3–4, 22, 25, 27, 32, 37, 39, 41, 43, 49, 52, 55, 59 – a továbbiakban ZsOkl). IX. 1270. sz.; Weisz: *i. m.* 143.

8-án, amely egybeesik Szent Mihály arkangyal megjelenésének ünnepével. Ez azt bizonyítja, hogy itt a középkori sokadalom tovább éléséről van szó. Ugyanez talán elmondható a Szent Mihály-ünnepkor tartott, azaz szeptember 29-i vásárról is.[22] A harmadik évi vásárt pedig a nagyhéten tartották a mezővárosban.[23]

A középkor folyamán Enyed egyetlen sokadalmáról beszélnek a források,[24] amelyet áldozócsütörtökön és az azt követő napokon tartottak, azonban nagy valószínűséggel a Szent Gál napján (október 16-án) tartott sokadalom is középkori eredetű volt, mely 1558-ban dokumentálható.[25] Enyed harmadik, Szent Anna (július 26-án) napján tartott sokadalmáról az említett 1573-as kalendáriumból értesülünk.[26] A mezővárosban tartott hetivásárt 1583-ban említik, de napját nem ismerjük.[27] A középkori források tanúsága szerint Tövis is rendelkezett vásártartási joggal: 1303-ból hetivásárra, 1520-ból sokadalomra nézve is rendelkezünk adatokkal.[28] Évi vásárát 1573-ban, Nagyboldogasszony napján tartották.[29] Monora vagy Csütörtökhely egyike azoknak a kisebb, inkább falusi, mint mezővárosi jellegű településeknek, amelyek az oklevelekben néha az oppidum megnevezéssel szerepelnek. A középkorban itt csütörtökön tartották a hetivásárt, ami a település elnevezését is megmagyarázza.[30] A 17. századi kalendáriumok szerint két sokadalmat is tartottak itt, egyiket Szentháromság vasárnapján, másikat Szent Simon és Júdás ünnepén (október 28-án), melynek szokása valószínűleg a 16. századra is visszanyúlik.[31]

22 1573-ban mindhárom vásárt felsorolják, a másik két naptár csak kettőt tüntet fel. Binder: *i. m.* 113–116; Gálfi Emőke: *Az egyházi javak szekularizációja és az erdélyi fejedelmek székvárosának születése*. Erdélyi Múzeum LXXVII(2016). 1. sz. 35. jegyz.; Weisz: *i. m.* 143.

23 1573-ban nagycsütörtök, 1606, 1606–1607-ben nagykedd szerepel a naptárakban. Binder: *i. m.* 113–118.

24 1465: DF 277596; Weisz: *i. m.* 143.

25 A Román Nemzeti Levéltárak Szeben megyei Osztálya (a továbbiakban RNLtSz), A szebeni magisztrátus levéltára, U. IV. 884; Gálfi Emőke: *A gyulafehérvári uradalom néhány mezővárosáról a 16. század második felében = Kolozsvár 700. Várostörténeti tanulmányok*. Főszerk. Lupescu Makó Mária. Szerk. Ionuț Costea–Ovidiu Ghitta–Sipos Gábor–Rüsz-Fogarasi Enikő. EME, Kvár, 2018. 335.

26 Binder: *i. m.* 113–114.

27 *Az erdélyi fejedelmek királyi könyvei 1569–1602*. I. 1–3. Mut., jegyz., reg. Fejér Tamás–Rácz Etelka–Szász Anikó. EME, Kvár, 2003–2005 (Erdélyi Történelmi Adatok VII. 1–3 – a továbbiakban ErdKirKv). 3. 309. sz.

28 DF 255287; EO II. 31. sz.; Weisz: *i. m.* 143; Lakatos Bálint: *Mezővárosi oklevelek – Települési önkormányzat és írásbeliség a késő középkori Magyarországon, 1301–1526*. MTA BTK TTI, Bp., 2019 (Magyar Történelmi Emlékek. Adattárak). 609.

29 Binder: *i. m.* 114.

30 1332–1337 körüli adat. Weisz: *i. m.* 143.

31 1606, 1606–1607. Binder: *i. m.* 114, 117.

Marosújvárnak még Mátyás király engedélyezett vásártartást virágvasárnapon és Szent Jakab napján (július 25-én).[32] A régi kiváltságra 1584-ben is hivatkoztak: Báthory Zsigmond a mezőváros panaszából arról értesült, hogy jóllehet régi szokásuk, illetve a hajdani magyar királyoktól nyert engedélyük alapján településük évi vásárain bort csak a mezőváros közösségének hasznára mérhettek („vina ad solius communitatis eiusdem oppidi rationem educillarent") – a magánszemélyeknek és a sóbányászoknak ugyanis ez tiltva volt –, a sóbányászok újabban mégis maguknak követelik vásárok idejére a borkimérés jogát, és saját boraikat kínálják eladásra. Ezért kérésükre megengedi, hogy szokásuknak és szabadságuknak megfelelően a vásárok idején bort az elkövetkezőkben is csak a mezőváros közösségének javára mérhetnek, egyszersmind megtiltván a bányászoknak és polgároknak a borkimérést.[33] A 16. században a virágvasárnapi sokadalom változatlanul megmaradt, viszont a második sokadalmat már Szent Bertalan napján, augusztus 24-én tartották. Ezt ugyanannak a fejedelemnek egy, 1591-ben kelt vásártartási engedélyéből tudjuk meg, melyből az is kiderül, hogy a település hetivására vasárnapra esett, továbbá a kiváltságlevelet a mezőváros birtokosa, Gálffy János udvarmester és tanácsúr kérésére állították ki.[34] A marosújvári sokadalmak közül a virágvasárnapit az 1573-as és az 1606-os kalendárium is említi.[35]

Néhány Fehér vármegyei mezőváros esetében nincsenek adatok a középkorból, csak a fejedelemség idejéből. Vizakna hetivásáráról először 1583-ban hallunk, amikor a fejedelem megintette az ott lakó nemeseket, hogy ők is tartsák be a hetivásárok rendszabályait.[36] Egy tíz évvel később kelt vásártartási engedélyből azonban többet is megtudunk: Báthory Zsigmond az oppidum lakosainak megsegítésére megengedte hetivásár tartását hétfőn, továbbá három sokadalomét is: Fülöp és Jakab apostol (május 1-jén), Sarlós Boldogasszony (július 2-án), Kisboldogasszony ünnepén (szeptember 8-án), valamint az azokat megelőző és követő napokon.[37] Alvinc és Borberek közösen tartotta az évi vásárát, Szent János (június 24-én) és Szent Katalin napján (november 25-én).[38] A két település helyzete egyébként igen különleges, mivelhogy a Maros bal partján fekvő Alvincen és a jobb parti Borbereken a 15. századtól közös önkormányzati szervezet alakult ki, közösen választott bíróval és esküdtekkel.[39]

32 1478. május 30. ErdKirKv I/3. 23. sz. Keltezésére lásd Orbán Balázs: *Székelyföld leírása.* I–VI. Pest–Bp., 1868–1873. III. 136. 1. jegyz.; V. 108. 1. jegyz.
33 1584. március 17. ErdKirKv I/3. 467. sz.
34 1591. április 3. ErdKirKv I/3. 1475. sz.; Jakab Elek: *Kocsárdi Gálffy János és a Báthoriak.* Századok XXIX(1895). 807–808.
35 BINDER: *i. m.* 113, 115.
36 ErdKápJkv I. 345. sz.
37 1593. június. 21. MNL OL, A Gyulafehérvári Káptalan Országos Levéltára, F 1 – Libri Regii (a továbbiakban F 1), 21. köt. 74r–74v. 1635-ben megerősítve.
38 1606–1607. Binder: *i. m.* 115.
39 Lakatos: *i. m.* 225.

1573-ban Krakkón két sokadalomról tudunk, ezeket Szent Mihály (szeptember 29-én) és Borbála napján (december 4-én) tartották.[40] Az abrudbányai hetivásárról a 16. századi forrásokban találunk adatot.[41]

Hunyad vármegyében Déváról fontos információkat kapunk Bethlen Gábor egyik királyi könyvében fennmaradt kiváltságlevélből.[42] Eszerint 1617-ben a dévaiak kérésére a fejedelem megerősítette János királynak 1531-ben kelt oklevelét.[43] Az utóbbi ebben átírta saját, erdélyi vajdaként 1525-ben Déván kelt oklevelét,[44] melyben Déva királyi mezőváros lakosainak engedélyt adott három sokadalom és a szerdai napokon hetivásár tartására. Előírta, hogy a castrum és oppidum mindenkori várnagyai, vicevárnagyai és provisorai nem szólhatnak bele a vásárok irányításába, felügyeletébe, mivelhogy az a település elöljáróinak a feladata. Emellett leszögezte, hogy a vásárokat a kereskedők vám nélkül látogathatják. A sokadalmakat Fülöp és Jakab apostol (május 1-jén), Lukács evangélista (október 18-án) és Mária Magdolna ünnepén (július 22-én), három nappal előtte és utána tarthatták. A szövegben semmi nem utal arra, hogy középkori előzmények tovább éléséről lenne szó.

Vajdahunyadról keveset tudunk: a középkorban kedden volt itt hetivásár.[45] A 16. századból nem maradt fenn adat, csak egy 1676-os naptárban tüntettek fel négy vajdahunyadi sokadalmat, melyeket a következő ünnepeken tartottak: húshagyó vasárnap (Esto), áldozócsütörtök, Péter és Pál (június 29-én), valamint Mária bemutatása (november 21-én). Hátszeg esetében egyetlen vásártartási engedélyt ismerünk 1500-ból, melyben hetivásárról és három sokadalomról esik szó, ezeket Nagyboldogasszony (augusztus 15-én), Szent Anna (július 26-án) és Márton püspök (november 11-én) ünnepéhez kötötték.[46] A Hunyad vármegyei Boldogasszonyfalva is egyike azoknak a kisebb településeknek, melyek a 15–16. századi oklevelekben hol mezővárosként, hol faluként szerepelnek, de valójában inkább az utóbbiak csoportjába tartoztak. 1447-ben a mezőváros évi vásártartási joggal rendelkezett.[47] 1617-ben csak falunak nevezték egy kiváltságlevélben, melynek értelmében Bethlen Gábor vasárnaponként hetivásár, továbbá András apostol ünnepén (november 30-án) és nagycsü-

40 Binder: *i. m.* 113–114.

41 Az 1556 előtti erre vonatkozó rendelkezést Báthory István 1572-ben, Báthory Zsigmond 1585-ben is megerősítette. ErdKirKv I/3. 48., 70., 668. sz.

42 1617. július 28. F 1, 23. köt. 194^{r}–196^{v}.

43 F 1, 23. köt. 195^{r}–196^{r}.

44 1525. december 2. F 1, 23. köt. 195^{v}–196^{r}.

45 1473: MNL OL, Mohács előtti gyűjtemény, Diplomatikai Levéltár (a továbbiakban DL) 28309; Weisz: *i. m.* 147.

46 DL 20995; Weisz: *i. m.* 147.

47 1447: DL 30443. 1447-ben Hunyadi János kormányzó meghagyta az erdélyi káptalannak, hogy Malomvizi Kende fia Jánost, Kende fia Kendét és ezen János fiait: Lászlót, Kenderist és Miklóst adomány címén vezesse be a Hunyad megyei Hátszeg kerületében lévő Boldogasszonyfalva királyi mezőváros, az ottani évi vásár és vám birtokába. DL 44467.

törtökön sokadalom tartását engedélyezte.[48] Mivel az elöljárók bemutatták a fejedelem előtt a korábbi fejedelmektől kapott kiváltságleveleiket is, biztosan állíthatjuk, hogy a felsorolt ünnepnapokon tartott vásárok szokása visszanyúlik a 16. századra is. A castellummal rendelkező és birtokközpontként működő Marosillye is időnként mezővárosként szerepel az oklevelekben, hetivásárát 1350-ben említik.[49]

Kolozs vármegyében, Bánffyhunyadon a középkorban kedden tartották a hetivásárt.[50] A kalendáriumok szerint itt négy sokadalom volt: Pál megtérése (január 25-én),[51] Szent Anna (július 26-án), Máté (szeptember 21-én) és Katalin ünnepén (november 25-én).[52] Teke 1486-ban nyert engedélyt sokadalom tartására, egyet Fülöp és Jakab apostolok (május 1-jén), egyet meg Szent László király napján (június 27-én).[53] A kalendáriumok meglepő módon négy sokadalmat tüntetnek fel: az előbbi kettő mellett 1606-tól Szent Imre (november 5-ét) és vízkereszt napját (január 6-át) is.[54] Egerest illetően csak a középkorból vannak adataink: 1427-ben kelt kiváltságlevelük értelmében szombaton tarthatták a hetivásárt, és Szent Gál ünnepén (október 16-án) a sokadalmat.[55] Gyaluban szerdára, Nagyalmáson hétfőre esett a hetivásár a középkorban (1473).[56] Kolozs hetivásárát már 1291-ben említik.[57] A II. János király által 1564. március 8-án kiadott kiváltság szerint Kolozson hétfőn hetivásárt, húsvét harmadnapján és Szent Imre herceg[58] ünnepén (november 5-én), illetve az előtte és utána következő napokon sokadalmat tarthattak.[59] Bátos szász mezővárosnak 1635-ből fennmaradt privilégiuma megerősítette régi vásártartási kiváltságait: ősi szokás szerint itt két sokadalmat tartottak, Keresztelő Szent János (június 24-én) és Miklós püspök (december 6-án) ünnepén, hetivásáruk pedig vasárnap volt.[60]

Küküllő vármegyében a radnóti hetivásárt 1450-ben említik a források.[61] A kalendáriumok szerint a 17. század elején itt két sokadalmat tartottak, egyet a húsvét előt-

48 1617. november 17. F 1, 10. köt. 7–8.
49 Weisz: *i. m.* 147.
50 1473: DL 28309.
51 1573, 1606–1607. Binder: *i. m.* 113–118.
52 1573. Binder: *i. m.* 113–114.
53 F 1, 12. köt. 44r–45r; Ub VII. 461–462. sz.; Weisz: *i. m.* 148.
54 Binder: *i. m.* 113–118.
55 1427: DF 275247. Hetivásáruk korábban is volt. 1370: DL 36403; Weisz: *i. m.* 147.
56 1473: DL 28309; Weisz: *i. m.* 147–148.
57 EO I. 482. sz.; Weisz: *i. m.* 147.
58 Kolozs mezőváros templomának védőszentje is Szent Imre herceg volt. ErdKirKv I/1. 1–2., 7., 13., 300. sz.
59 Lindner Gusztáv: *Kolozs városa levéltárából.* Történelmi Tár 18(1895). 486–487; Rüsz-Fogarasi Enikő: *Kolozs mezőváros 1609. évi limitációja = Emlékkönyv Csetri Elek születésének nyolcvanadik évfordulójára*. Szerk. Pál Judit–Sipos Gábor. EME, Kvár, 2004. 421–422.
60 F 1, 21. köt. 50v–52r; 27. köt. 59r–60r; 29. köt. 333–335.
61 DL 36407; Weisz: *i. m.* 151.

ti 3. vasárnapon (Laetare), másikat Sarlós Boldogasszony napján (július 2-án).[62] Bolkács mezőváros esetében vásártartási engedéllyel is rendelkezünk. Mátyás 1482-ben megengedte a mezővárosnak, hogy minden vasárnap hetivásárt, továbbá Szentháromság vasárnapján és Szent Lőrinc ünnepén (augusztus 10-én) sokadalmat tartson.[63] A kiváltságot 1564-ben II. János király, 1574-ben pedig Báthory István vajda is megerősítette.[64] A várkastéllyal rendelkező és birtokközpontnak számítható Küküllővár mezővárosban[65] a 16. század végén és a 17. század elején négy sokadalomról vannak adataink, egyet a húsvéti, egy másikat a pünkösdi ünnepkörhöz kötöttek: azaz nagyhétfőn (1606–1607), illetve Szentháromság vasárnapján (1606) tartottak. Emellett volt egy nyári és egy téli vásár: Szent István ünnepén, augusztus 20-án (1573, 1606, 1606–1607) és Szent Demeter napján, október 26-án (1606).[66]

Torda vármegyében először Tordáról kell szót ejtenünk. A mezőváros már 1291-ben elnyerte a hetivásár tartásának jogát.[67] A naptárakban négy sokadalom időpontját rögzítették: Kisboldogasszony ünnepe (szeptember 8-án), Szent Miklós (december 6-án)[68] és Keresztelő Szent János napja[69] (június 24-én) és augusztus 11-e.[70] Egy 1629-ben kelt tanúvallatásból tudjuk, hogy a Szent János-napi vásárt rendszerint Újtordán tartották, így feltehetően a többit Ótordán.[71] Szászrégenben a középkorban heti- és évi vásárt is tartottak.[72] A fejedelemség korában sokadalmára Szent Lőrinc napján (augusztus 10-én) került sor.[73] Sáromberke, Petele és Torockó azok közé a települések közé tartoznakk, melyek szintén átmenetet képeznek a mezővárosok és falvak között. Sáromberke 1415-ben nyert vásártartási engedélyt: szerdán hetivásárt, pünkösdkor és Szent Mihály ünnepén (szeptember 29-én) sokadalmat tarthatott.[74]

62 1606, 1606–1607. Binder: *i. m.* 114–118.
63 Ub VII. 4516. sz.; Weisz: *i. m.* 151.
64 RNLtSz, A szász falusi parókiák iratainak gyűjteménye [Colectia de documente ale parohiilor evanghelice sătesti], 1. sorozat/Iratok [Seria 1/Acte], Bolkácsi parókia [Parohia Bălcaciu], 1–2.
65 *A kolozsmonostori konvent jegyzőkönyvei (1289–1556)*. I–II. Kivon., bev. Jakó Zsigmond. Akadémiai, Bp., 1990 (A Magyar Országos Levéltár Kiadványai II. Forráskiadványok 17). II. 3010., 4807. sz; ErdKirKv I/2. 20. sz.
66 Binder: *i. m.* 113–118. Az itteni sokadalomra lásd még 1586: ErdKápJkv I. 465. sz.
67 Tordaakna (péntek, szombat) EO I. 482. sz.; Weisz: *i. m.* 166; Lakatos: *i. m.* 605–606.
68 Az első kettő: 1573, 1606. Binder: *i. m.* 113–115.
69 1606, 1606–1607. Uo. 114–118.
70 Ünnepet nem tüntettek fel. 1606–1607. Uo. 115–118.
71 Kiss András: Ó- és Újtorda viszonya a XVI. század második felében és a XVII. század első évtizedében = Uő: *Források és értelmezések*. Kriterion, Buk., 1994. 152, 154, 156, 158–159.
72 Hetivásár 1488-ban (SzOkl. I. 267, CCIV. sz.; Weisz: *i. m.* 121, 166.); sokadalom 1484-ben (Ub VII. 354–355, 4556. sz.; Weisz: *i. m.* 166.)
73 1573, 1606, 1606–1607. Binder: *i. m.* 113–119.
74 1415. március 10. DL 73947; ZsOkl. V. 343. sz; Weisz: *i. m.* 166; Rüsz-Fogarasi: *Központi*. 26.

Plébániatemplomát Szent Mihálynak szentelték, ez magyarázhatja, hogy egyik vásár erre az időpontra esik.[75] A naptárak szerint Petele sokadalmát Szent Miklós napján (december 6-án) tartották.[76] Az 1291-ben kelt és Torockónak szombati hetivásárát említő oklevél későbbi hamisítvány.[77]

Az alábbiakban összesítettük a fenti adatokat, a sokadalmak száma szerint csoportosítva a mezővárosokat.

4 sokadalom: Bánffyhunyad, Teke, Dés, Küküllővár, Torda, a 17. század végén Vajdahunyad

3 sokadalom: Bonchida, Gyulafehérvár, Enyed, Vizakna, Déva, Hátszeg

2 sokadalom: Retteg, Monora, Marosújvár, Alvinc-Borberek, Krakkó, Kolozs, Bátos, Boldogasszonyfalva, Radnót, Bolkács, Sáromberke

1 sokadalom: Bethlen, Buza, Tövis, Egeres, Szászrégen, Petele

Nincs sokadalomra adat: Gyalu, Nagyalmás, Szék, Désakna, Abrudbánya, Marosillye

Az alábbiakban azokat a mezővárosokat soroljuk fel, melyekre vonatkozóan semmilyen adatunk sincs. Néhány mezőváros esetében feltételezhető, hogy a vásártartási joggal rendelkező nagyobb mezővároshoz vagy városhoz való közelségük miatt nem voltak vásáraik (pl. Kolozsmonostor Kolozsvár mellett, Sárd és Igen Gyulafehérvár mellett fekszik). Doboka vármegyében: Nagyszentmihály; Fehér vármegyében: Sárd, Igen, Offenbánya; Hunyad vármegyében: Jófő, Solymos, Algyógy, Bosfalva; Kolozs vármegyében: Kolozsmonostor; Küküllő vármegyében: Dicsőszentmárton; Torda vármegyében: Torockó.

Az adatok alapján az is megfigyelhető, hogy az éves vásárt a templom védőszentje ünnepének figyelembevételével határozták meg. Nyugat-Európában a 15. században több település esetében is előfordult, hogy az éves vásárt a városban tartott ereklyefelmutatás időszakára helyezték. Ez a kapcsolat mindkét esemény számára kedvező volt.[78] Az alábbi táblázatban azt tüntettük fel, hogy milyen összefüggés van a templomok védőszentje és a sokadalmak időpontja között. Megállapítható, hogy a sokadalmak dátumát sok esetben a védőszentek ünnepe alapján választották meg (16 mezőváros közül 11-ben legalább egy sokadalom a település egyik védőszentje ünnepére esett).

75 1453. november 17. DL 30316.
76 1573, 1606. Binder: *i. m.* 113–115.
77 EO I. 483. sz.
78 Weisz: *i. m.* 31.

Mezőváros	Patrocíniumok	Sokadalmak időpontja
Alvinc	Erzsébet, Péter és Pál, Szűz Mária	János, Katalin
Bánffyhunyad	Anna, Erzsébet	Pál megtérése, Anna, Máté, Katalin
Betlen	Farkas, János, Lélek	Szentháromság vasárnapja
Buza	György	György
Dés	Király, Szűz Mária	István, Bálint, Miklós
Enyed	Erzsébet, Kereszt, Kozma és Damján	áldozócsütörtök, Gál, Anna
Gyulafehérvár	Mihály, István	Mihály, Szaniszló
Kolozs	Imre	Imre
Küküllővár	Király	István, Szentháromság, nagyhétfő, Demeter
Marosújvár	Mihály	virágvasárnap, Bertalan
Radnót	Szűz Mária	Laetare, Sarlós Boldogasszony
Sáromberke	Mihály	Mihály
Szászrégen	György, Szűz Mária	Lőrinc
Torda	Trinitás, Ilona, Kereszt, László, Miklós, Szűz Mária	Kisboldogasszony, János, Miklós
Tövis	Szűz Mária	Nagyboldogasszony
Vajdahunyad	János, Péter és Pál, Szűz Mária	húshagyó vasárnap, áldozócsütörtök, Péter és Pál, Mária bemutatása

FAIRS OF THE TOWNS IN THE TRANSYLVANIAN COUNTIES (1541–1600)

Keywords: *weekly markets; annual fairs; market town privileges; permission for keeping a market*

The paper analyzes data on weekly markets and annual fairs in the towns of the seven Transylvanian counties (Cluj, Turda, Dăbâca, Solnocul Interior, Alba, Târnava, Hunedoara) between 1540 and 1600, drawing parallels between medieval and 16th century conditions. In addition to the data preserved in diplomas, the most valuable sources of research are three calendars from 1573, 1606 and the period between 1606 and 1607, that contain the locations and the dates of the annual fairs of the Transylvanian settlements.

PIEȚELE TÂRGURILOR DIN COMITATELE TRANSILVANIEI (1541–1600)

Cuvinte-cheie: *piețe săptămânale; piețe anuale; privilegiile târgurilor; permis de a ține piață*

Lucrarea analizează datele privind piețele săptămânale și anuale din târgurile celor șapte comitate ale Transilvaniei (Cluj, Turda, Dăbâca, Solnocul Interior, Alba, Târnava, Hunedoara) în perioada 1540–1600, realizând o comparație între condițiile medievale și cele din secolul al XVI-lea. Alături de datele diplomelor, cele mai valoroase surse ale cercetării sunt trei calendare din anii 1573, 1606 și perioada între 1606–1607, ce conțin locurile și datele piețelor anuale din Transilvania.